

В. П. Мусаткіна

Стан та перспективи розвитку малого бізнесу в регіоні в умовах євроінтеграції

У статті досліджено сучасний стан малого бізнесу в Україні та Закарпатській області з урахуванням змін в законодавчій базі. Визначено проблеми та пріоритетні напрямки його розвитку.

Ключові слова: *малий бізнес, мікропідприємства, спрощена система оподаткування, євроінтеграція.*

Постановка проблеми. Малий бізнес – найдемократичніший суспільний інститут, завдяки якому мільйони людей реально беруть участь в економічному житті власної країни. Саме через його розвиток утворюється та забезпечується середній клас, укріплюється конкурентне середовище, створюються нові робочі місця. Зважаючи на значну соціальну роль малого бізнесу у здійсненні економічних реформ на шляху до соціально-орієнтованої ринкової економіки та його чутливість до несприятливого зовнішнього середовища, необхідним є створення такої системи управління розвитком малого бізнесу, яка б дозволила максимально вирішувати проблеми, з якими стикаються підприємці України, і стимулювала б малий бізнес до саморозвитку.

Для регіонів країни, які не володіють значним промисловим потенціалом саме розвиток малого бізнесу може сприяти економічному зростанню та вирішенню соціальних проблем. Для прийняття обґрунтованих управлінських рішень при розробці регіональних програм соціально-економічного розвитку необхідне вдосконалення науково-методичного забезпечення управління розвитком малого бізнесу на національному та регіональному рівнях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз стану наукової розробки цієї проблеми у вітчизняній літературі доводить, що українськими вченими створено підґрунтя для її подальшого вивчення. Вагомий внесок у дослідження малого підприємництва, його розвитку, розміщення і територіальної організації зробили: О. Бухвальд, А. Віленський, З. Варналій, О. Кузьмін, І. Лукінов, А. Мельник, І. Михасюк, В. Мікловда, О. Нижник, В. Парсяк, М. Пітюлич, С. Реверчук, С. Слава та ін.

Загальним та спеціальним підходам і принципам в організації державного управління, формуванні державно-управлінських рішень, у тому числі й у сфері управління розвитком малого підприємництва в Україні, присвячені праці В. Бакуменка, С. Майбороди, О. Мордвінова, В. Олуйко, В. Рижих, Ю. Шарова, Л. Шкляра та ін.

Метою статті є дослідження стану малого бізнесу в Закарпатській області та пошук пріоритетних напрямів його розвитку в умовах сучасного етапу євроінтеграції.

Виклад основного матеріалу. Проблема формування ефективної системи управління розвитком малого бізнесу на державному і регіональному рівнях потребує подальшого дослідження. Зокрема відсутні єдине визначення та єдиний підхід до трактування поняття “малий бізнес”, досі не розроблено методику оцінки рівня розвитку малого бізнесу на регіональному рівні. Назріла необхідність цілісної системи державного управління сталим розвитком малого бізнесу, при цьому особливо важливим є перенесення значної частини повноважень та відповідальності на регіональний та місцевий рівні управління. Тому дослідження сутності, структури, завдань системи управління розвитком малого бізнесу в Україні, особливо на регіональному рівні, є актуальним, відповідає запитам теорії і практики регіонального управління.

Актуальність дослідження сектору малого бізнесу полягає в тому, що у ринкових умовах господарювання мале підприємництво відіграє структуроутворюючу роль. Це пов'язано, в першу чергу, з історичними аспектами становлення ринкової економіки, де дрібнотоварне виробництво було первинною формою господарювання. Сьогодні економіка розвинених країн базується на малому та середньому бізнесі. Зокрема, їх частка у ВВП багатьох європейських країн перевищує 50% (Італія – 70%, Німеччина – 60%, Франція – 52%). В Україні мале підприємництво знаходиться лише на етапі становлення (12-14% ВВП) та потребує значної підтримки.

Відповідно до Господарського кодексу України, суб'єктами малого підприємництва є: фізичні особи, зареєстровані в установленому законом порядку як фізичні особи – підприємці, а також юридичні особи – суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 10 млн. євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України.

Незважаючи на законодавчі зміни, розвиток малого та середнього бізнесу в Україні та ЄС має суттєві відмінності. В першу чергу, це пов'язано з регулюючою роллю держави.

Малий та середній бізнес в ЄС розглядається як єдиний конгломерат, в якому високу концентрацію робочої сили забезпечує малий бізнес, а значну частку ВВП країни – середній. В Україні малий бізнес розглядається державними органами влади лише з позицій поповнення державного бюджету. Зрозуміло, що тут мале підприємництво відіграє не таку суттєву роль.

Нововведенням в українському законодавстві стало виділення мікропідприємства (в межах малого бізнесу), суб'єктами якого можуть бути фізичні особи – підприємці та юридичні особи, у яких середня кількість працівників за рік не перевищує 10 осіб, а обсяг річного доходу не перевищує суму, еквівалентну 2 млн. євро [6]. У даній статті юридичних осіб прирівнено до малих підприємств, а фізичних осіб – до мікропідприємств.

Динаміку малих підприємств та фізичних осіб підприємців зображено на рис.1.

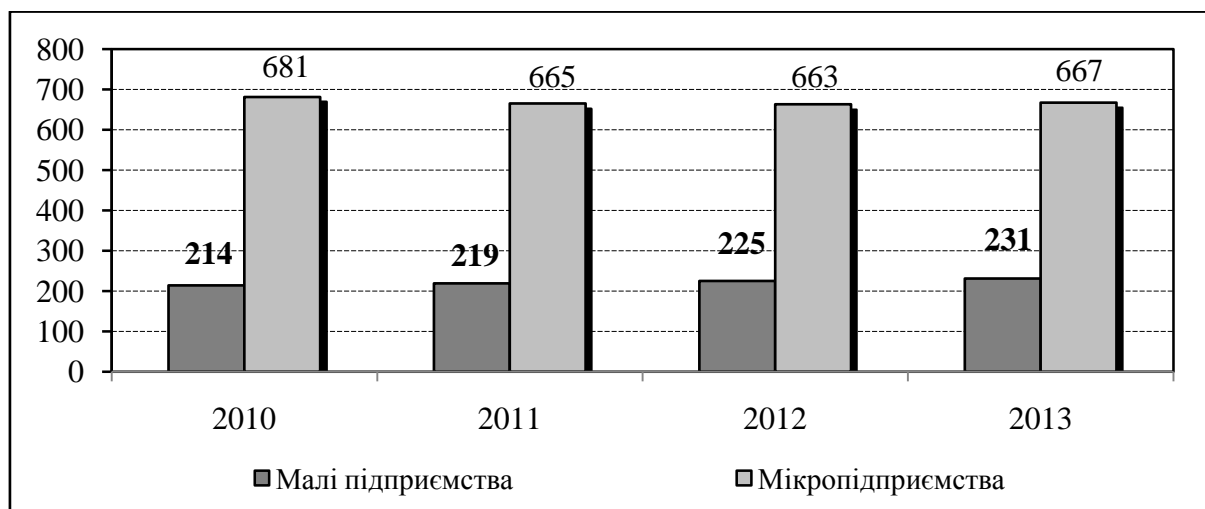

Рис. 1. Динаміка кількості малих та мікропідприємств на 10 тис. населення по Україні

Аналіз статистичних даних щодо тенденцій розвитку малого підприємництва в Україні свідчить, що кількість малих підприємств дедалі зростає, так, якщо в 2010 р. їх кількість становила 214, то в 2013 р. вона збільшилась майже на 8%. А ось кількість мікропідприємств є нестабільною і коливається протягом всіх років.

Розглянемо детальніше кількість малих підприємств та мікропідприємств у регіональному розрізі по Україні (рис. 2).

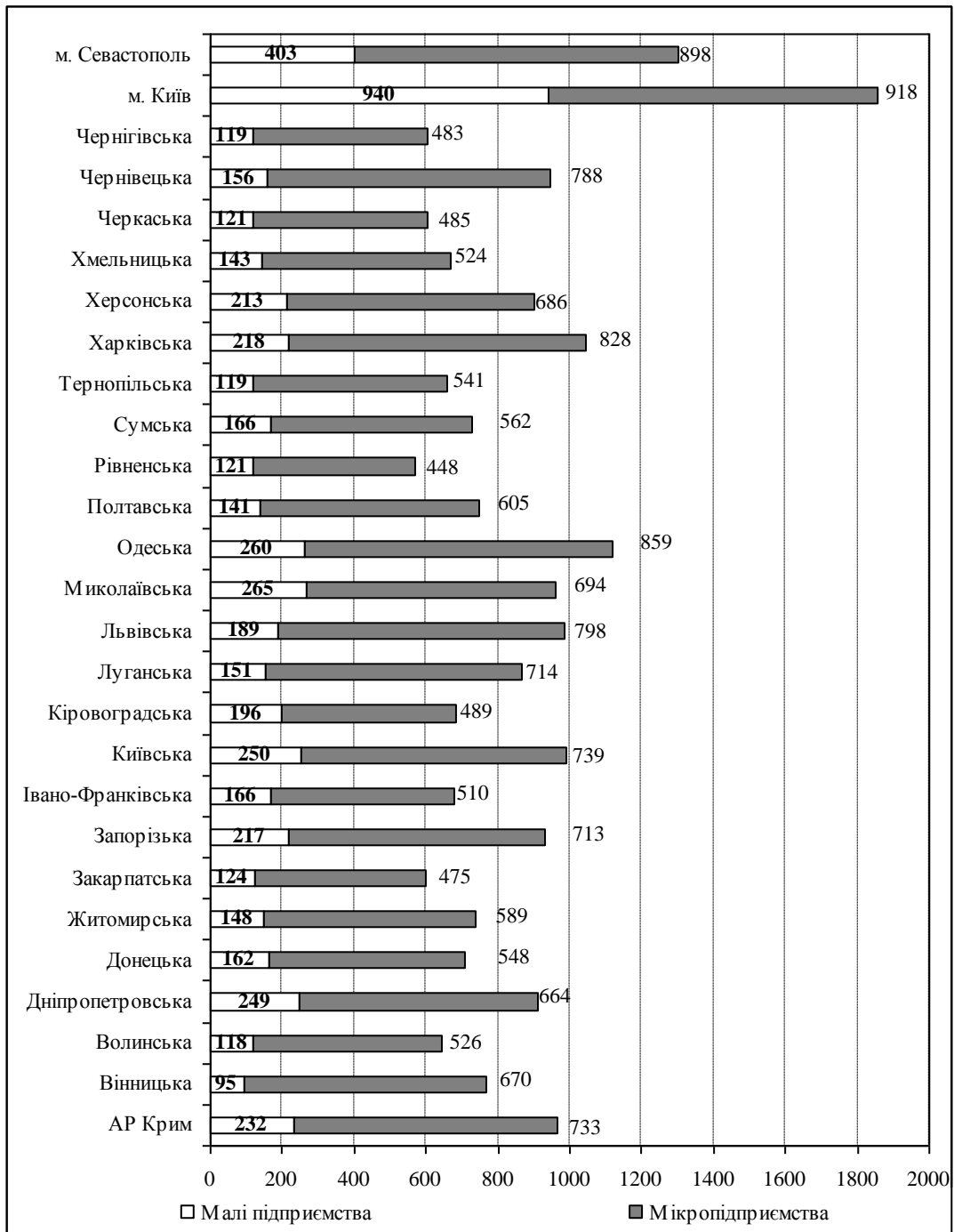

Рис. 2. Малі підприємства та мікропідприємства в регіональному розрізі по Україні на 10 тис. населення за 2013 р.

Як видно з рис. 2, як і в попередні роки переважна кількість малих підприємств та мікропідприємств України зосереджена в Дніпропетровській, Донецькій, Київській, Львівській, Одеській, Харківській областях та в місті Києві. Найменші кількісні показники середніх і малих підприємств демонструють Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Рівненська, Тернопільська, Чернівецька області та місто Севастополь.

Категорія власників малого бізнесу завжди була найбільш вразливою до ряду зовнішніх подразників, серед яких: податкове та митне законодавство, коливання цін на виробничі ресурси та товари збуту, відсутність дієвої кредитної політики підтримки малого бізнесу, тощо. Критеріями розвитку та успіху справ у малому підприємстві є рівень доходів та число охочих займатися малим бізнесом. Розглянемо число охочих започаткувати та завершити підприємницьку діяльність згідно зі статистичними даними, щодо кількості зареєстрованих малих підприємств та мікропідприємств державними реєстраторами Закарпатської області протягом 2010-2013 рр. (рис. 3).

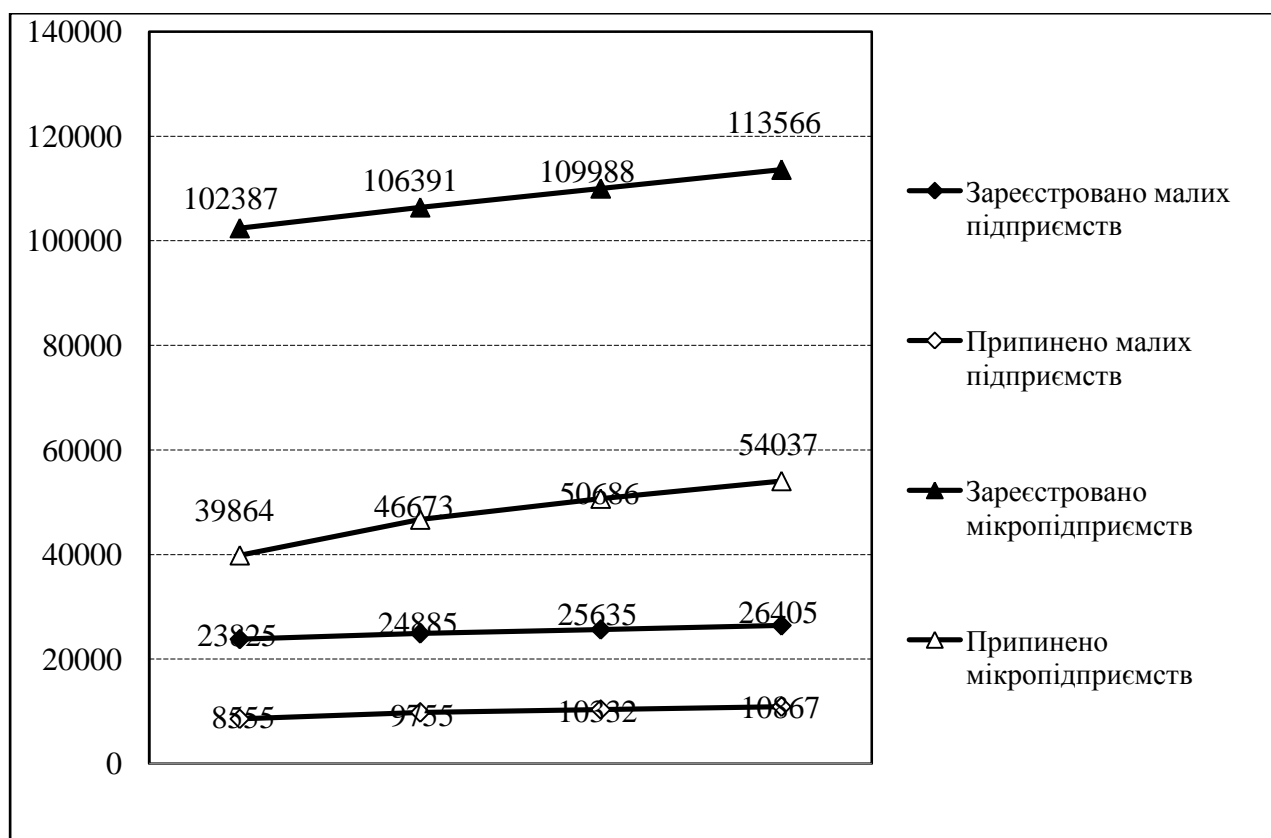

Рис. 3. Динаміка показників реєстрації малих підприємств та мікропідприємств і припинення їхньої діяльності в Закарпатській області

Із рис. 3 спостерігаємо, що найбільшу кількість малих та мікропідприємств у Закарпатській області було зареєстровано у 2013 р., а найменша кількість осіб, які виразили бажання припинити власну справу зафіксовано у 2010 р. Також можемо побачити позитивну динаміку до зростання зареєстрованих, але при цьому кількість тих, які бажають припинити свою діяльність також збільшується. Необхідно проаналізувати динаміку малих та мікропідприємств у Закарпатській області (рис. 4).

*Стан та перспективи розвитку малого бізнесу
в регіоні в умовах євроінтеграції*

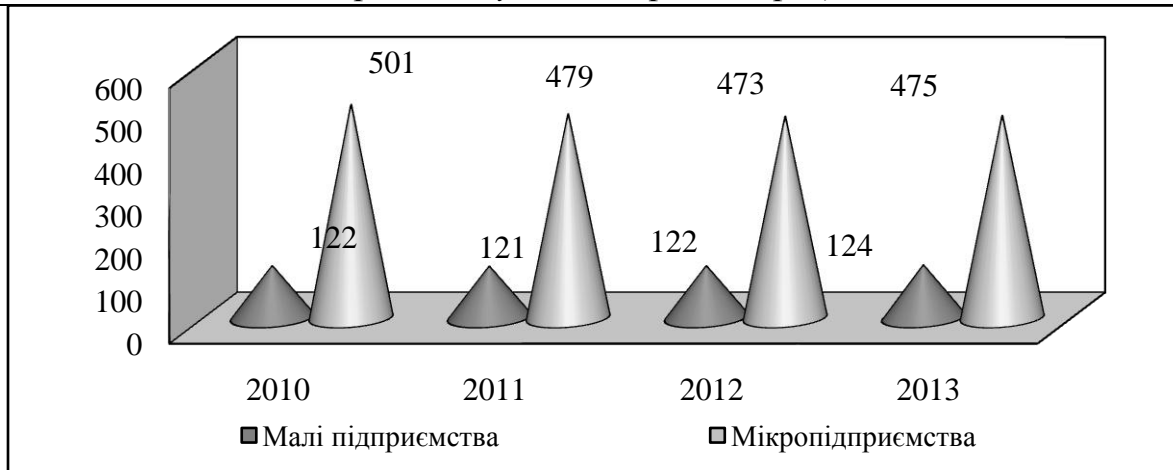

Рис. 4. Динаміка кількості малих та мікропідприємств у Закарпатській області на 10 тис. населення за 2010-2013 рр.

Аналізуючи рис. 4, спостерігаємо збільшення кількості як малих, так і мікропідприємств у 2013 р. Найбільший спад підприємницької активності у Закарпатській області (та і в державі взагалі) відбувся у 2011 р. У 2012 р. кількість малих підприємств хоч і збільшилася на невелику величину, але мікропідприємств зменшилася. Дану негативну тенденцію, яка розпочалася у 2011 р., можна пояснити тим, що станом на 1 січня 2011 р. припадає введення в дію нового податкового кодексу (регулює відносини, що виникають у сфері податків і зборів), який був початком нової податкової реформи. Про недоліки цього фінансового документу, який здійснив значний вплив на підприємницьку активність, в країні було написано чимало праць та введено поправок до закону.

Особливої уваги потребує структура малих та мікропідприємств Закарпатської області за видами економічної діяльності, яка зображена у табл. 1.

Таблиця 1

Структура малих та мікропідприємств Закарпатської області підприємств за видами економічної діяльності

Вид економічної діяльності	Кількість малих підприємств	У % до загальної кількості малих підприємств
1	2	3
Сільське, лісове та рибне господарство	1090	20,48
Промисловість	673	12,65
Будівництво	429	8,06
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт транспортних засобів	1261	23,69
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	247	4,64
Тимчасове розміщення й організація харчування	250	4,70
Інформація та телекомунікації	170	3,19
Фінансова і страхова діяльність	31	0,60

Продовження табл. 1

1	2	3
Операції з нерухомим майном	514	9,66
Професійна, наукова та технічна діяльність	323	6,07
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	204	3,83
Освіта	13	0,24
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	55	1,03
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	20	0,38
Надання інших видів послуг	42	0,79

Як бачимо з табл. 1, найбільшу питому вагу в загальній кількості займають підприємства оптової та роздрібної торгівлі, всього на 3% менше підприємства сільськогосподарського, лісового та рибного господарства. Найменша частка (0,24%) належить малим і мікропідприємствам, які відносяться до освіти, та підприємствам, які мають відношення до мистецтва, спорту, розваг та відпочинку (0,38%).

Отже, аналізуючи показники, можемо зробити загальний висновок, що кількість малих та мікропідприємств Закарпатської області дедалі зростає. Але для їх успішного функціонування потрібна постійна підтримка з боку держави. Так, у 2012 р. було прийнято новий закон "Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні" [1]. Згідно з цим законом державна підтримка суб'єктів малого і середнього підприємництва включає фінансову, інформаційну, консультаційну підтримку, у т. ч. підтримку у сфері інновацій, науки і промислового виробництва, підтримку суб'єктів малого і середнього підприємництва, що провадять експортну діяльність, підтримку у сфері підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації управлінських кадрів та кадрів ведення бізнесу.

На регіональному рівні також здійснюється низка заходів щодо підтримки малого бізнесу. Так, у рамках загальнодержавних програм економічних реформ зроблено ряд суттєвих кроків, спрямованих на створення сприятливих умов для зручного ведення бізнесу.

Державна податкова служба поставила перед собою завдання перетворитися з фіскального органу у сервісну службу. З метою реалізації цього завдання в Закарпатській області з березня до серпня 2012 р. було створено 10 сервісних центрів для обслуговування платників податків при всіх податкових інспекціях області [3].

Із запровадженням з 1 січня 2012 р. нових правил спрощеної системи оподаткування податковою службою організовано проведення роз'яснювальної роботи серед малого та середнього бізнесу, забезпечено видачу нових безстрокових свідоцтв платників єдиного

податку. З червня 2012 р. податкова служба запровадила безкоштовну видачу ключів електронного цифрового підпису для подання податкової звітності в електронній формі. За допомогою таких ключів суб'єкти підприємництва змогли подавати звітність і в інші органи.

Поряд із досягнутим є ряд проблем у функціонуванні малих та мікропідприємств: нестабільність та непередбачуваність змін законодавства у частині оподаткування та господарської діяльності підприємницьких структур; недостатня активність громадськості щодо застосування на практиці права участі у регуляторній діяльності органів виконавчої влади; відсутність необхідних кредитних ресурсів; високий рівень монополізації окремих галузей економіки; низький рівень професійної підготовки підприємців; недосконалість освітньої системи у сфері бізнесу; недостатньо активний розвиток молодіжного підприємництва, підприємництва у сільській місцевості та у малих містах.

Вплив євроінтеграційних процесів на розвиток малих підприємств та мікропідприємств проявляється у створенні нових умов господарювання, активізації різних форм і напрямів взаємного співробітництва; в ускладненні ділових обмінів, прикордонної торгівлі у зв'язку із запровадженням візового режиму, зростанням вартості здійснення комерційних угод, посиленні контролю на кордонах з новими членами ЄС; виникненні проблем регулювання трудової міграції; обмеженні доступу української продукції на ринку нових держав-членів ЄС (проте, зважаючи на структуру експорту України до ЄС, наявність торговельних обмежень і дискримінаційних заходів щодо українського експорту можна розцінювати з позитивної позиції блокування подальшого її погіршення) [2].

Подальше просування України на шляху інтеграції в ЄС неможливе без підвищення ролі регіонів, тому що вимагає формування не тільки загальнодержавної стратегії інтеграції, але й регіональних стратегій, як її складових частин. Головним пріоритетом України повинно стати формування адекватної зовнішньої політики, яка буде відповідати її інституціональному рівню розвитку і новим відносинам "Україна – ЄС", що забезпечить країні наближення до ЄС згідно зі структурованою, розписаною за часом, стратегією і використанням міжнародної фінансової допомоги, формуючи сприятливе середовище, насамперед, шляхом удосконалення правового поля, реалізації економічних реформ для максимального наближення показників соціально-економічного розвитку України до міжнародних стандартів, активізації підключення до інфраструктурних мереж, поступового входження до єдиного внутрішнього ринку ЄС, створення повноцінного конкурентного середовища, максимально звужуючи наслідки протекціоністських дій з боку ЄС [5].

Висновки. Отже, позитивні зрушення, які сьогодні відбуваються в напрямку підтримки малого та мікробізнесу, надають перспективи для їх подальшого розвитку. В умовах ринкової економіки саме підприємці забезпечують левову частку ринку споживання товарів та послуг, сприяють розвитку внутрішньої конкуренції та ділової активності, а при перетіканні даного класу в тінь, чи реального згортання діяльності неминучі скорочення грошових надходжень до бюджетів різних рівнів, обсягів виробництва та споживання, зрештою росту реального безробіття.

Список використаних джерел

1. Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні: Закон України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2013. – №3. – С. 23.
2. Белевцев М.І. Євроінтеграційні процеси України [текст] / М.І. Белевцев, Л.В. Шестопалова. – К. : Центр навчальної літератури, 2005.
3. Проведення реформ у Закарпатській області станом на 1 січня 2013 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.carpathia.gov.ua/ua/publication/content/8424.htm>.
4. Програма розвитку малого і середнього підприємництва в області на 2013-2014 роки. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://carpathia.gov.ua/ua/209.htm>.
5. Савощенко А.С. Інтеграція в ЄС. Проблеми та наслідки [текст] / А.С. Савощенко. – К. : КНЕУ, 2006.
6. Узагальнений звіт про стан виконання регіональних програм розвитку малого підприємництва в Україні у 2012 році / Державна служба України з питань регуляторної політики та розвитку підприємства. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dkrp.gov.ua/info/1101/>.

Musatkina V. P. Status and development prospects of small business in the region in terms of European integration.

The modern state of small business of Ukraine and Transcarpathian region taking into account legislative base changes are investigated in the article. Problems and priority directions of its development are defined.

Key words: small business, simplified system of taxation, euro integration.

Мусаткіна В. П. Состояние и перспективы развития малого бизнеса в регионе в условиях евроинтеграции.

В статье исследовано современное состояние малого бизнеса в Украине и Закарпатской области с учетом изменений в законодательной базе. Определены проблемы и приоритетные направления его развития в условиях евроинтеграции.

Ключевые слова: малый бизнес, микропредприятия, упрощенная система налогообложения, единственный социальный взнос, социальная ответственность.